

Rhif ymchwil cymdeithasol: 33/2025

Dyddiad cyhoeddi: 30/04/2025

Astudiaeth beilot o foeseg mewn ymchwil data gweinyddol: dadansoddiad gweithdy

Mae'r ddogfen yma hefyd ar gael yn y Saesneg.

OGL © Hawlfraint y Goron ISBN Digidol 978-1-83715-640-5

Astudiaeth beilot o foeseg mewn ymchwil data gweinyddol:
dadansoddiad gweithdy

Awduron: Emma Yates, Katy Addison ac Amy Weedall

Adroddiad ymchwil llawn: Yates, E., Addison, K., Weedall, A. (2025).
Dadansoddi gweithdy o'r astudiaeth beilot o foeseg mewn ymchwil data
gweinyddol. Caerdydd: Llywodraeth Cymru, rhif adroddiad GSR 33/2025
Ar gael yn: [https://www.llyw.cymru/moeseg-mewn-ymchwil-data-gweinyddol-
dadansoddiad-o-weithdai-cyhoeddiad](https://www.llyw.cymru/moeseg-mewn-ymchwil-data-gweinyddol-dadansoddiad-o-weithdai-cyhoeddiad)

Barn yr ymchwilwyr a fynegir yn yr adroddiad ac nid o reidrwydd barn
Llywodraeth Cymru.

I gael rhagor o wybodaeth cysylltwch â:

Enw: Emma Yates

Caffael a Chysylltu Data ar gyfer Ymchwil

Gwasanaethau Gwybodaeth a Dadansoddi

Llywodraeth Cymru

Parc Cathays

Caerdydd

CF10 3NQ

E-bost: YDGCymru@llyw.cymru

Cynnwys

Rhestr o ffigurau.....	2
Geirfa	3
1. Crynodeb gweithredol.....	7
Cyflwyniad	7
Cefndir.....	7
Canfyddiadau allweddol	8
Cyfyngiadau.....	9
Camau nesaf	9
2. Cyflwyniad	10
Nodau.....	11
3. Cefndir.....	11
Beth yw Panel Defnyddwyr SAIL?	11
Beth yw moeseg data?	12
Llythrennedd data.....	12
4. Methodoleg.....	14
Cyfyngiadau y methodoleg	15
5. Canfyddiadau	17
Thema 1 - Agweddau ac ymwybyddiaeth y cyhoedd.....	18
Thema 2 - Atebolrwydd	21
Thema 3 - Ymddiriedaeth a thryloywder	22
Thema 4 - Mynediad a chynhwysiad data	24
6. Casgliadau	27
7. Camau nesaf	28
8. Diolchiadau.....	28
Cyfeiriadau	29
Atodiad A	32

Rhestr o ffigurau

Ffigur 5.1: Themâu ac Is-themâu sy'n Dod i'r Amlwg o'r Gweithdai.....	177
---	-----

Geirfa

Atebolrwydd

Y 'mecanweithiau llywodraethu a goruchwylio effeithiol ar gyfer unrhyw brosiect' (Swyddfa Ddigidol a Data Ganolog 2020).

Ymchwilwyr achrededig

Er mwyn cael mynediad at ddata mewn amgylcheddau ymchwil diogel, mae angen i ymchwilwyr gael eu hachredu. I fod yn ymchwilydd achrededig, mae angen bodloni meini prawf penodol ac mae angen i unigolion gwblhau cwrs hyfforddi cydnabyddedig ar gyfer ymchwilwyr diogel a phasio asesiad.

Data gweinyddol

Data a gesglir pan fydd pobl yn defnyddio gwasanaethau cyhoeddus, megis ym myd addysg, y gwasanaeth iechyd, neu'r llysoedd neu system fudd-daliadau. Mae'r data hyn yn cael eu coladu gan y llywodraeth i ganiatáu ar gyfer darparu gwasanaethau ac nid ydynt wedi'u hanelu'n bennaf at ddibenion ymchwil.

ADR UK

Mae Ymchwil Data Gweinyddol y DU yn cynnwys pedair partneriaeth genedlaethol (ADR England, ADR Northern Ireland, ADR Scotland ac YDG Cymru), a'r Swyddfa Ystadegau Gwladol. Mae'n gweithredu i sicrhau bod ymchwilwyr yn cael mynediad at ddata Llywodraeth y DU ar ffurf ddiogel er mwyn creu mewnwelediadau am gymdeithas i lywio'r gwaith o lunio polisïau. Ariennir ADR UK gan y Cyngor Ymchwil Economaidd a Chymdeithasol, fel rhan o Ymchwil ac Arloesi'r DU.

YDG Cymru

Mae YDG Cymru yn uno arbenigwyr ym mhrifysgolion Abertawe a Chaerdydd, Banc Data SAIL, ac ystadegwyr, economegwyr ac ymchwilwyr cymdeithasol o Lywodraeth Cymru. Nod y data a gysylltir ac a ddadansoddir gan YDG Cymru yw darparu tystiolaeth ar gyfer y meysydd blaenoriaeth yng Nghymru.

Anonymeiddio

Y broses o dynnu dynodwyr allweddol (fel enwau a dyddiadau geni) o ddata personol.

Dadadnabod data

Mae data'n cael eu dadadnabod trwy ddileu gwybodaeth bersonol a fyddai'n caniatáu i unigolion gael eu hadnabod yn uniongyrchol.

Cynhwysiant data

Gallu cyffredinol pobl i greu, rheoli, cyrchu a defnyddio data (Bhargava et al 2015).

Cyswllt data

Dod â data ynghyd o ddwy ffynhonnell wahanol neu fwy sy'n ymwneud â'r un unigolyn, teulu, lle neu ddigwyddiad.

Llythrennedd data

y gallu i ddarllen, deall, creu, archwilio a gweithio gyda data mewn ffordd ystyrlon.

Rhannu data

Symud gwybodaeth neu ddata o un sefydliad neu adran i un arall.

Deddf yr Economi Ddigidol 2017.

Deddfwriaeth sydd (trwy'r Cod Ymarfer Ymchwil) yn hwyluso'r gwaith o gysylltu a rhannu setiau data a gedwir gan gyrff cyhoeddus at ddibenion ymchwil.

Fframwaith Pum Egwyddor Ddiogel

Set o egwyddorion arfer gorau a ddefnyddir i lywodraethu mynediad diogel at ddata ar gyfer ymchwil. Y pum egwyddor ddiogel yw: data diogel (risg datgeliad wedi'i reoli), prosiectau diogel (defnyddir data'n briodol ac er lles y cyhoedd), pobl ddiogel (mae ymchwilwyr wedi'u hyfforddi'n briodol), gosodiadau diogel (mae defnydd anawdurdodedig wedi'i gyfyngu gan y cyfleuster mynediad), ac allbynnau diogel (mae allbynnau'n cael eu sgrinio ar gyfer risg datgelu).

Dull iteraidd

Ymagwedd yn seiliedig ar broses systematig ac ailadroddus o ddadansoddi data ansoddol (Mills et al.2010)

OECD

Sefydliad ar gyfer Cydweithrediad a Datblygiad Economaidd.

SYG

Swyddfa Ystadegau Gwladol.

OSR

Swyddfa Rheoleiddio Ystadegau

Hysbysiad Preifatrwydd

Dogfen sy'n nodi pam mae data personol unigolyn yn cael eu prosesu; am ba hyd y byddant yn cael eu cadw a sut maent yn cael eu rhannu.

Budd cyhoeddus

Yn aml yn cael ei ddefnyddio'n gyfnewidiol â 'budd y cyhoedd' a 'lles y cyhoedd', mae budd cyhoeddus yn ymwneud â manteision ymchwil a dadansoddi i'r cyhoedd.

Ymgysylltu â'r cyhoedd

Set bwrpasol o weithgareddau wedi'u cynllunio i hyrwyddo deialog barhaus â'r cyhoedd am ymchwil data gweinyddol, wedi'i sbarduno gan wrando gweithredol ac ymateb (gwefan ADR UK).

Unioni

I unioni neu gywiro.

SAIL

Banc Data Cyswllt Diogel Gwybodaeth Ddienw wedi'i leoli ym Mhrifysgol Abertawe. Mae'n cynnwys amrediad o setiau data heb eu nodi y gellir eu cysylltu ar gyfer prosiectau ymchwil cymeradwy gan ymchwilwyr achrededig.

Panel Defnyddwyr SAIL

Panel cyhoeddus sy'n cynnwys tua 16 aelod o'r cyhoedd sy'n byw ledled Cymru ac yn dod at ei gilydd tuag unwaith y chwarter i gynghori ymchwilwyr ar eu prosiectau SAIL.

Llwyfan eYmchwil Diogel

Amgylchedd diogel ar gyfer rhannu data ar gyfer cydweithio a dadansoddi.

Tryloywder

Camau gweithredu, prosesau a data yn cael eu gwneud yn agored i'w harchwilio drwy gyhoeddi gwybodaeth am y prosiect mewn fformat cyflawn, agored, dealladwy, hygyrch, a rhad ac am ddim (Swyddfa Ddigidol a Data Ganolog 2020).

TRE

Mae Amgylcheddau Ymchwil Dibynadwy yn amgylcheddau cyfrifiadurol hynod ddiogel sy'n darparu mynediad o bell at ddata i ymchwilwyr cymeradwy eu defnyddio mewn ymchwil.

UKSA

Awdurdod Ystadegau'r Deyrnas Unedig.

1. Crynodeb gweithredol

Cyflwyniad

- 1.1 Cynhaliwyd y prosiect hwn i hysbysu gwaith Ymchwil Data Gweinyddol (YDG) Cymru. Mae'n amlinellu canfyddiadau allweddol dau weithdy a gynhaliwyd gyda Phanel Defnyddwyr Banc Data Cyswllt Diogel Gwybodaeth Ddienw (SAIL). Canolbwyntiodd y gweithdai ar archwilio moeseg mewn ymchwil data gweinyddol.
- 1.2 Mae YDG Cymru yn gydweithrediad o academyddion ym mhrifysgolion Abertawe a Chaerdydd, swyddogion yn Llywodraeth Cymru a staff Banc Data SAIL sydd wedi'u lleoli ym Mhrifysgol Abertawe. Mae YDG Cymru yn gweithio mewn partneriaeth i gyrchu, dadansoddi a chynhyrchu mewnwelediadau o ymchwil seiliedig ar ddata i ddarparu tystiolaeth i gefnogi Llywodraeth Cymru. Mae SAIL yn Llwyfan eYmchwil Diogel ac yn Amgylchedd Ymchwil Ymddiriededig (TRE) a achredwyd gan Ddeddf yr Economi Ddigidol 2017 lle cedwir setiau data gweinyddol mawr heb eu nodi a gallant fod ar gael i ymchwilwyr achrededig i weithio ar brosiectau cymeradwy.

Cefndir

- 1.3 Mae'n anodd diffinio moeseg data yn fanwl gywir. Mae'n ystyried elfennau cymdeithasol, technegol a gweithdrefnol mentrau data ac ymchwil, gan gynnwys asesu arferion data i ddeall eu heffeithiau cadarnhaol a negyddol (Gwefan yr Open Data Institute 2024). Mae hefyd yn cynnwys cysyniadau sylfaenol fel atebolrwydd, tegwch, tryloywder, budd y cyhoedd, ymgysylltu â'r cyhoedd ac ymddiriedaeth (Y Sefydliad ar gyfer Cydweithrediad a Datblygiad Economaidd 2019). Mae'n broses weithredol sy'n berthnasol ar bob cam o'r broses ymchwil ac sy'n benodol i'r cyd-destun (Y Gymdeithas Frenhinol 2020).
- 1.4 Mae'r llenyddiaeth yn nodi bod y ffocws wedi bod ar ddatblygu'r agweddau technegol i sicrhau bod ymchwil sy'n defnyddio data gweinyddol yn ddiogel ac yn cydymffurfio â'r gyfraith (Canolfan Moeseg Data ac Arloesi 2020). Fodd bynnag, mae llai o ymchwil wedi'i wneud ar yr hyn y mae'r cyhoedd yn ei feddwl am foeseg ymchwil gan ddefnyddio data gweinyddol ac nid yw cydymffurfio â'r gyfraith yn unig yn ddigon i sicrhau ymddiriedaeth y cyhoedd (Muller et al. 2021). Mae Jones a Ford (2018) yn honni bod angen meithrin derbynioldeb

cymdeithasol ymchwil, ond mae hon yn ddynnameg gymhleth sy'n gofyn am ymgysylltu â'r cyhoedd. Mae'r cyhoeddiad hwn yn ategu adolygiad llenyddiaeth ar foeseg mewn ymchwil data gweinyddol (Yates 2025).

- 1.5 Er mwyn asesu pa ymchwil ychwanegol sydd ei angen yn y maes hwn ac i ddeall yr agweddau pwysig ar foeseg data o safbwynt grŵp bach o aelodau gwybodus o'r cyhoedd, cynhaliwyd dau weithdy gyda Phanel Defnyddwyr SAIL. Cafodd y trawsgrifiadau o'r ddau weithdy eu dadansoddi'n thematig gan ymchwilwyr Llywodraeth Cymru.

Canfyddiadau allweddol

- 1.6 Roedd consensws cyffredinol ymhlith y Panel Defnyddwyr bod ymwybyddiaeth y cyhoedd o'r defnydd o ddata, ymchwil data gweinyddol a'i ganlyniadau yn isel iawn. Nododd y cyfranogwyr angen allweddol i gynyddu ymwybyddiaeth y cyhoedd o ymchwil data gweinyddol a 'chyhoeddi'r neges'. Roeddent yn awgrymu defnyddio ffynonellau dibynadwy i hysbysebu, a darparu gwybodaeth am ddata a ddefnyddir ar gyfer ymchwil yng nghyd-destun darparu gwasanaethau.
- 1.7 Teimlai'r Panel Defnyddwyr fod atebolrwydd yn agwedd bwysig ar foeseg data. Mae cyfathrebu a gwneud iawn yn rhan o hyn, yn enwedig pan aiff rhywbeth o'i le. Mae cyd-destun yn bwysig o ran atebolrwydd. O fewn cyd-destun ymchwil, nid yw achosion o dorri data yn gyffredin ac mae systemau da ar waith yn gyffredinol. Fodd bynnag, mae setiau data'r Llywodraeth yn adnoddau cyhoeddus cyfunol ac felly awgrymodd cyfranogwyr y panel y dylai fod lefel o atebolrwydd i'r cyhoedd.
- 1.8 Roedd cyfranogwyr yn cydnabod y gall ymddiriedaeth y cyhoedd gael ei erydu gan doriadau data mewn sectorau eraill ac y gall toriadau o'r fath danseilio ymddiriedaeth mewn prosesau rhannu data ar draws llawer o gyd-destunau.
- 1.9 Mae canfyddiadau'r gweithdai hyn yn awgrymu bod angen mwy o dryloywder mewn prosesau rhannu data, fel y gall pobl weld sut mae eu data'n cael eu defnyddio a chanlyniadau ymchwil. Byddai hyn yn helpu pobl i asesu a yw eu data'n cael eu defnyddio'n briodol ac er budd y cyhoedd. Roedd y Panel Defnyddwyr yn cydnabod, fodd bynnag, bod risgiau'n gysylltiedig â mwy o dryloywder a chodi ymwybyddiaeth y cyhoedd.

- 1.10 Awgrymodd y Panel Defnyddwyr y gellid gwella mynediad y cyhoedd at ymchwil data gweinyddol trwy ddefnyddio iaith y gall cynulleidfaoedd gwahanol ei deall, gan ddefnyddio delweddau, osgoi termau technegol a thrwy wybod mwy am wella mynediad. Gwnaeth cyfranogwyr y panel awgrymiadau eraill, megis: creu adnoddau i'r cyhoedd (crynodebau llewg a geirfaoedd o dermau a ddefnyddir yn gyffredin) ac addasiadau, megis cronfeydd data pwyntiau mynediad lluosog i alluogi pobl â lefelau amrywiol o arbenigedd i ddeall y data a gyflwynir.

Cyfngiadau

- 1.11 Astudiaeth ar raddfa fach oedd hon gyda grŵp gwybodus o gyfranogwyr nad ydynt o reidrwydd yn cynrychioli'r cyhoedd yn ehangach o ran demograffeg, na llythrennedd data. Mae angen ymchwil ychwanegol i archwilio'r materion yn ehangach gyda rhannau amrywiol o gymdeithas.

Camau nesaf

- 1.12 Mae angen ymchwil yn y dyfodol i ddatblygu gwybodaeth a dealltwriaeth am ganfyddiadau o foeseg data mewn ymchwil data gweinyddol. Gallai hyn gynnwys gweithdai gyda phaneli cyhoeddus YDG eraill, yn ogystal â grwpiau cyhoeddus cynrychioliadol. Gallai hefyd gynnwys ymchwil ansoddol gyda dadansoddwyr, academyddion ac ymchwilwyr i ategu canfyddiadau'r prosiect hwn.

2. Cyflwyniad

- 2.1 Mae gwella safonau moesegol yn rhan o nodau strategol YDG Cymru i gynnal ansawdd a chywirdeb Rhaglen Waith YDG Cymru 2022 i 2026 (YDG Cymru 2022). Mae YDG Cymru yn rhan o bartneriaeth ehangach ADR UK sy'n ceisio trawsnewid 'cyfoeth data'r sector cyhoeddus yn asedau ymchwil a mewnwelediadau sy'n berthnasol i bolisi' (ADR UK 2025).
- 2.2 Mae moeseg ymchwil yn rhan bwysig a weithiau cymhleth o ddefnyddio data ar gyfer ymchwil. O fewn y maes penodol o ymchwil data gweinyddol ac ymchwil sy'n cysylltu setiau data o wahanol rannau o'r llywodraeth, mae goblygiadau moesegol penodol o ymchwil sy'n defnyddio data lefel poblogaeth 'fawr' yn y modd hwn, megis meithrin ymddiriedaeth y cyhoedd, sicrhau tegwch, diogelwch a defnydd priodol o ddata. Mae angen i ymchwil fod er budd cyhoeddus penodol hefyd, ond gall hyn fod â gwahanol ystyron mewn gwahanol gyd-destunau. Mae hefyd yn bwysig bod y cyhoedd yn ymwybodol o ddata sy'n cael eu defnyddio ar gyfer ymchwil pan fydd data'n cael eu casglu wrth ddarparu gwasanaethau a bod llwybrau ar gyfer cymryd rhan.
- 2.3 Mae'r adolygiad llenyddiaeth sy'n cyd-fynd â'r cyhoeddiad hwn (Yates 2025) yn nodi'n fanylach y cefndir a'r cyd-destun ehangach ar gyfer y prosiect hwn ac yn amlygu egwyddorion moesegol allweddol gan gynnwys ymgysylltu â'r cyhoedd, ymddiriedaeth a thryloywder. Mae ymgysylltu â'r cyhoedd yn un o egwyddorion moesegol Awdurdod Ystadegau'r DU (UKSA) ac mae'n rhan o'r Fframwaith Moeseg Data (Swyddfa Ddigidol a Data Ganolog 2020). Mae Adroddiad y Swyddfa Rheoleiddio Ystadegau (OSR): Rhannu Data a Chysylltu er Lles y Cyhoedd (2023) yn nodi mai ymgysylltu â'r cyhoedd mewn perthynas â rhannu data a chysylltiadau oedd un o'r pynciau mwyaf a grybwyllwyd gan gyfweleion. Fe wnaeth Aitkin et al. (2016) ganfod bod tystiolaeth gynyddol o gefnogaeth amodol ar gyfer rhannu data a chysylltu data ar gyfer ymchwil, ond mae lefelau isel o ymwybyddiaeth o sut y defnyddir data. Mae hyn yn amlygu pwysigrwydd ymgysylltu â'r cyhoedd a chynnwys rhanddeiliaid mewn ymchwil data gweinyddol.

Nodau

- 2.4 Nod y prosiect hwn felly oedd ymchwilio i'r materion hyn gyda phanel cyhoeddus i gael cipolwg ar eu canfyddiad o foeseg data mewn ymchwil data gweinyddol ac ystyried pa waith ychwanegol sydd angen ei wneud yn y maes hwn. Mae'r dadansoddiad isod yn nodi canfyddiadau gweithdai gyda Phanel Defnyddwyr Banc Data SAIL. Cynhaliwyd dau weithdy dan arweiniad ar-lein gyda'r panel ym mis Mehefin 2023 a mis Ionawr 2024.
- 2.5 Yn gyntaf mae'r adroddiad hwn yn nodi rhywfaint o gefndir perthnasol i'r prosiect yn Adran 3 ac yn cynnwys rhywfaint o fanylion am Banel Defnyddwyr SAIL ac yn rhoi diffiniad o foeseg data. Yna caiff y fethodoleg a'r cyfyngiadau eu hesbonio yn Adran 4, cyn cyflwyno crynodeb o'r canfyddiadau mewn diagram ar ddechrau Adran 5. Mae canfyddiadau manylach yn dilyn yn Adran 5 o dan y penawdau canlynol: Agweddau ac Ymwybyddiaeth y Cyhoedd, Atebolrwydd, Ymddiriedaeth a Thryloywder a Mynediad a Chynhwysiant Data. Mae Adrannau 6 a 7 yn nodi'r casgliadau a'r camau nesaf o'r prosiect.

3. Cefndir

Beth yw Panel Defnyddwyr SAIL?

- 3.1 Mae SAIL yn Llwyfan eYmchwil Diogel (TRE achrededig o dan Ddeddf yr Economi Ddigidol 2017) lle cedwir setiau data gweinyddol mawr wedi eu dadadnabod. Mae'r setiau data hyn ar gael i ymchwilwyr achrededig ar gyfer prosiectau ymchwil penodol a chymeradwy er budd y cyhoedd, heb fod angen i'r data adael rhwydwaith SAIL. Sefydlwyd Panel Defnyddwyr SAIL yn 2011 i 'ddarparu llais cyhoeddus a mesur derbynioldeb cymdeithasol' y gwaith a wneir yn SAIL (gwefan SAIL). Mae'r panel yn cynnwys tuag 16 aelod o'r cyhoedd sy'n byw ledled Cymru ac yn dod at ei gilydd unwaith bob chwarter ac ar gael i gynghori ymchwilwyr. Ers pandemig Covid-19, cynhelir cyfarfodydd rhithwir ac mae gan ymchwilwyr slot awr o hyd lle gall y panel helpu â chynigion ar gyfer ymchwil, ystyried goblygiadau canfyddiadau, adolygu gwybodaeth a gynlluniwyd ar gyfer cynulleidfau leyg a chynghori ar y ffordd orau o ymgysylltu â'r cyhoedd yn ehangach. Mae'r panel yn 'arbenigol' yn y cyd-destun hwn oherwydd eu bod yn gyfarwydd â data gweinyddol a chysyniadau cysylltu data a phrosiectau ymchwil.

Beth yw moeseg data?

- 3.2 Mae gwahanol ddiffiniadau o foeseg data ac mae'n anodd diffinio'n fanwl gywir. Gellir ei deall fel cangen esblygol o foeseg ymchwil sy'n esblygu gyda datblygiadau ystadegol a thechnolegol a chanfyddiad cymdeithasol a chyhoeddus ynghylch sut y dylid defnyddio data ar gyfer ymchwil: Mae wedi ei ddiffinio fel a ganlyn:

Mae'r parth moeseg data yn edrych ar agweddau ac effeithiau moesegol a chymdeithasol casglu data, prosesu data, dadansoddi data a chymhwyso'r dadansoddiad hwnnw. Gallai ystyriaethau moesegol felly amrywio o archwilio cysyniadau sylfaenol megis caniatâd, tegwch ac atebolrwydd, ac archwilio'r dulliau dadansoddol eu hunain (fel algorithmau penodol), i archwilio effeithiau ehangach systemau a ysgogir gan ddata (Röttger and Vedres. 2020).

- 3.3 Er bod llawer o ffocws wedi'i roi ar sicrhau bod data'n cael eu defnyddio'n foesegol mewn prosiectau cysylltu data drwy gyfeirio at brosesau, technoleg a deddfwriaeth ddiogel (er enghraifft, cysylltu drwy ddefnyddio meysydd dienw, defnyddio'r Fframwaith Pum Egwyddor Diogel, sefydlu'r pŵer cyfreithiol i wneud ymchwil o dan Ddeddf yr Economi Ddigidol 2017 a chydymffurfio â deddfwriaeth diogelu data), bu llai o ymchwil i farn y cyhoedd am foeseg ymchwil data gweinyddol. Mae mynd i'r afael â rhwystrau technegol a chyfreithiol rhag rhannu data wedi bod yn ffocws ond 'cymharol gyfyngedig fu ymdrech gan y llywodraeth a'r sector cyhoeddus ehangach i fynd i'r afael yn benodol ag ymddiriedaeth y cyhoedd' (Canolfan Moeseg Data ac Arloesi 2020). Honnir nad yw cydymffurfiaeth gyfreithiol yn unig yn ddigon i sicrhau ymddiriedaeth y cyhoedd (Muller et al. 2021) a bod gofyniad i feithrin derbynioldeb cymdeithasol ymchwil (Jones a Ford 2018), ond mae hon yn ddynnameg gymhleth sy'n gofyn am ymgysylltu â'r cyhoedd.

Llythrennedd data

- 3.4 Mae'r adolygiad llenyddiaeth (Yates 2025) sy'n cyd-fynd â'r adroddiad hwn, yn amlinellu gwybodaeth gefndirol allweddol i'n dealltwriaeth o foeseg data, er enghraifft ar faterion fel digideiddio dros y blynyddoedd diwethaf a materion moesegol penodol mewn ymchwil data gweinyddol. Yn ogystal â hyn, mae'r

llynyddiaeth yn tynnu sylw at rai cwestiynau pwysig am ddynnameg pŵer mewn ecosystemau data (Ada Lovelace Institute 2022).

3.5 Gellir deall llythrennedd data fel 'llythrennedd yn oes data', gan gyfeirio at yr 'awydd a'r gallu gan y cyhoedd i ymgysylltu'n adeiladol â chymdeithas trwy a chyda data' (Bhargava et al 2015). Mae ymchwil Cameron et al. (2014), 'Dialogue on Data', yn amlygu'r ffyrdd nad yw llawer o bobl yn deall ymchwil gymdeithasol oherwydd eu bod yn ei chael yn rhy 'gymhleth ac anodd' (fel y dyfynnwyd gan ADR UK 2020). Roedd cysyniadau fel 'data gweinyddol' yn cael eu hystyried yn rhy gymhleth gan gyfranogwyr yr astudiaeth ac roedd hyn yn tanseilio'r gwerth cymdeithasol a roddir i ymchwil sy'n defnyddio'r math hwn o ddata (Cameron et al. 2014, fel y dyfynnwyd gan ADR UK 2020). Fodd bynnag, unwaith y defnyddiwyd iaith briodol, datblygodd dealltwriaeth y cyfranogwyr o ymchwil o'r fath. Mae hyn yn amlygu arwyddocâd defnyddio iaith annhechnegol i egluro i'r cyhoedd beth mae'r llywodraeth yn ei wneud a'r ffyrdd y mae data'n cael eu defnyddio i chwalo rhwystrau rhag gwybodaeth data, gwella tryloywder a gwella ymddiriedaeth (ADR UK 2020).

3.6 Er mwyn i'r cyhoedd allu ymgysylltu â data, honnir bod yn rhaid iddynt eu deall a chael eu grymuso â'r sgiliau a'r wybodaeth i ymdrin â nhw mewn ffordd sy'n 'ystyrlon ac effeithiol iddynt hwy' (Bhargava et al 2015). Yn lle disgwyl i ddinasyddion ddysgu terminolegau cymhleth sy'n newid yn barhaus dros amser, neu gael cynnig un ffordd o ddysgu, mae Bhargava et al. (2015) yn honni y dylid cynnig dulliau mwy personol i bobl sy'n gwella eu sgiliau llythrennedd data ac yn eu galluogi i ymgysylltu'n llawn â'r gymdeithas wybodaeth. Mae hyn yn rhan o ddadl ehangach ynghylch cynhwysiant data, sy'n cyfeirio at 'allu cyffredinol pobl i greu, rheoli, cyrchu a defnyddio data' (Bhargava et al 2015).

Mae perthynas gymhleth rhwng meddu ar y gallu i gyrchu data a hefyd y sgiliau/gwybodaeth i ddeall a gweithio gyda data, ac mae hyn yn amlygu'r gwahanol lefelau o sgil a dealltwriaeth sydd ynghlwm.

4. Methodoleg

- 4.1 Cynhaliwyd dau weithdy gyda Phanel Defnyddwyr SAIL, â'r nod o archwilio dealltwriaeth y cyhoedd o foeseg mewn ymchwil data gweinyddol. Cynhaliwyd y gweithdy cyntaf ym mis Mehefin 2023 a'r ail ym mis Ionawr 2024.
- 4.2 Roedd y cyfranogwyr cymwys yn aelodau o Banel Defnyddwyr SAIL a oedd yn bresennol mewn sesiwn panel cyffredinol ar y dyddiadau y cynhaliwyd y gweithdai. Mae'r Panel Defnyddwyr yn cynnwys tuag un ar bymtheg o aelodau'r cyhoedd yng Nghymru. Anfonwyd taflen wybodaeth a hysbysiad preifatrwydd at y cyfranogwyr cyn pob gweithdy.
- 4.3 Cynhaliwyd y gweithdai yn rhithwir, gan ddefnyddio meddalwedd Zoom, a pharhaodd pob un am awr. Roedd 12 o gyfranogwyr y panel yn y gweithdy cyntaf a 13 o gyfranogwyr yn yr ail weithdy. Hwyluswyd y gweithdai gan dîm prosiect Llywodraeth Cymru, a chydlynnydd ymgysylltu cyhoeddus SAIL.
- 4.4 Datblygwyd canllaw testun lled-strwythuredig ar gyfer pob gweithdy gan dîm y prosiect (Gweler Atodiad A). Y pynciau a gafodd sylw yng nghanllaw y pwnc cyntaf oedd: archwilio moeseg data a blaenoriaethau moesegol mewn cysylltu data, a lledaenu gwybodaeth yn gyhoeddus am y defnydd o ddata gweinyddol ar gyfer ymchwil. Y pynciau a gafodd sylw yng nghanllaw yr ail pwnc oedd: tryloywder a chraffu cyhoeddus ar ymchwil data gweinyddol. Dewiswyd a datblygwyd y pynciau o lenyddiaeth bresennol a nodwyd yn yr adolygiad o lenyddiaeth sy'n cyd-fynd (Yates 2025), gyda'r themâu sy'n dod i'r amlwg yn y gweithdy cyntaf hefyd yn bwydo i mewn i ddatblygiad y pynciau yn yr ail weithdy. Datblygwyd sleidiau darluniadol hefyd i'w cyflwyno yn y ddau weithdy i fod yn sbardun i drafodaeth.
- 4.5 Cafodd yr holl weithdai eu recordio ac yna eu trawsgrifio gair am air gan ddefnyddio meddalwedd trawsgrifio Zoom sydd wedi'i ymgorffori. Oherwydd bod y feddalwedd yn cael ei hawtomeiddio, bu ambell wall trawsgrifio homoffonig, ond nid oedd y rhain yn effeithio ar synnwyr yr hyn a ddywedwyd. Cafodd unrhyw ddata adnabod eu dileu cyn i'r dadansoddiad gael ei gwblhau.
- 4.6 Defnyddiwyd dull thematig ailadroddus i ddadansoddi'r trawsgrifiadau. Cafodd pob trawsgrifiad ei godio'n unigol gan bob aelod o dîm y prosiect, gan ddefnyddio Microsoft Excel. Dadansoddodd pob codydd y data mewn perthynas â thema

ymchwil gyffredinol moeseg data, gan ddefnyddio codio agored, (hynny yw, cafodd codau eu datblygu a'u haddasu gan bob codydd). Dilynwyd yr ymarfer codio cychwynnol hwn wedyn gan gyfarfod o'r codwyr a adolygodd y codau gyda'i gilydd, gan gytuno a thrafod unrhyw wahaniaethau rhwng codau cychwynnol, gan addasu a diwygio lle'n briodol. Yna ailadroddodd y codyddion yr ymarfer codio unigol gan ddefnyddio'r codau y cytunwyd arnynt ac yna trefnwyd y codau yn themâu ehangach a oedd yn dod i'r amlwg. Yna cyfarfu'r codyddion ar gyfer cyfarfod consensws terfynol, lle cytunwyd ar fframwaith terfynol o'r themâu a'r is-themâu a nodwyd o'r fframwaith codio y cytunwyd arno. Dangosir y fframwaith hwn yn Ffigur 5.1 isod, a thrafodir y canfyddiadau yn Adran 5.

Cyfyngiadau y methodoleg

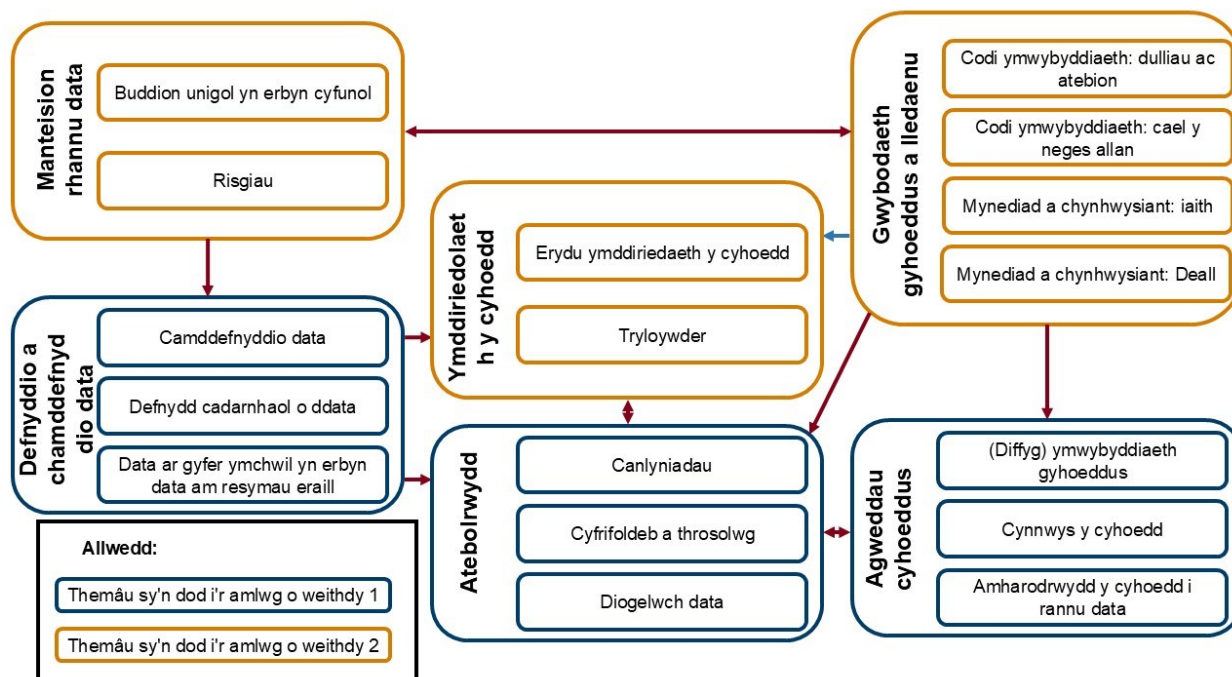
- 4.7 Mae cyfyngiadau penodol i'r fethodoleg a ddefnyddiwyd gennym yn y prosiect hwn, a dylid ystyried y canfyddiadau a'r casgliadau a nodir yn yr adroddiad hwn yng ngoleuni'r cyfyngiadau hyn. Roedd cyfranogwyr y gweithdai yn aelodau o Banel Defnyddwyr SAIL ac ni chawsant eu dewis ar hap neu fel arall yn aelodau o'r cyhoedd. Mae natur y Panel yn golygu bod y cyfranogwyr yn ymgysylltu, yn ymddiddori ac yn wybodus am ymchwil data gweinyddol mewn ffordd nad yw efallai'n cynrychioli'r cyhoedd yn gyffredinol. Mae hyn yn golygu ei bod yn bosibl nad yw'r data a gasglwyd ac a ddadansoddwyd yn y gweithdai, er yn gyfoethog o ran dirnadaeth, yn adlewyrchu barn a gwybodaeth y cyhoedd ynghylch y maes hwn.
- 4.8 Yn ogystal â natur anghynrychiadol y cyfranogwyr o ran eu hymwneud ag ymchwil data gweinyddol, mae'n bosibl nad oedd cyfranogwyr y grwpiau trafod yn gynrychiadol o'r boblogaeth gyffredinol mewn ffyrdd eraill, gan fod aelodau'r Panel Defnyddwyr yn wirfoddolwyr sy'n dewis eu hunain. Mae gweinyddwyr SAIL wedi gwneud ymdrechion wedi'u targedu i gynyddu amrywiaeth yn enwedig o ran oedran, ond ni chasglwyd demograffeg y cyfranogwyr yn yr astudiaeth hon, ac felly ni wyddys a yw'r sampl yn gynrychiadol o ran nodweddion demograffig megis ethnigrwydd neu statws economaidd-gymdeithasol. Mae hyn yn golygu na ellir rhagdybio bod safbwyntiau grwpiau lleiafrifol wedi'u casglu yn y prosiect hwn.
- 4.9 Cynhaliwyd y gweithdai ar-lein, ac mae'n bosibl fod hyn wedi ychwanegu rhwystrau at feithrin cydberthynas ac ymddiriedaeth rhwng yr hwylusydd a'r

cyfranogwyr, yn enwedig gan fod y rhan fwyaf o'r cyfranogwyr yn cadw eu camerâu i ffwrdd oni bai eu bod yn siarad, gan arwain at ddiffyg cyfathrebu dieiriau.

- 4.10 Er mwyn lliniaru'r rhwystrau -rhag meithrin cydberthynas rhwng yr hwylusydd a'r cyfranogwyr, cynlluniwyd canllawiau pwnc (gweler Atodiad A) i gychwyn trafodaethau am gysyniadau symlach a datblygu deialog fanylach ar themâu canolog moeseg a'r defnydd o ddata gweinyddol. Roedd y gweithdy cyntaf yn dangos bod y cyfranogwyr yn gyfforddus ac yn gyfarwydd â defnyddio swyddogaeth sgwrsio testun Zoom, ac felly rhoddwyd hyn ar waith yn yr ail weithdy lle gofynnwyd i gyfranogwyr gyflwyno eu hunain trwy'r sgwrs ar ddechrau'r sesiwn a chawsant eu hannog i ddefnyddio'r swyddogaeth sgwrsio yn ogystal â siarad trwy gydol y sesiwn.
- 4.11 Roedd nifer y cyfranogwyr yn y ddau weithdy ($n=12$, $n=13$) yn fwy na'r nifer a argymhellir o gyfranogwyr ar gyfer grwpiau ffocws personol, sef tua 6 i 8 (Swyddfa Gwella Iechyd a Gwahaniaethau 2020). Mae'n bosibl bod y nifer a argymhellir hyd yn oed yn llai, tua 4 i 6, ar gyfer grwpiau ffocws ar-lein, oherwydd gall rhyngweithio rhwng cyfranogwyr ddod yn anos ar-lein gyda phob cyfranogwr ychwanegol (Lander et al. 2023). Mae'n bosibl bod y maint mwy hwn wedi atal rhai cyfranogwyr rhag mynegi eu hunain yn rhydd, neu wedi gwaethgu cyfyngiadau amser fel na allai pawb sy'n cymryd rhan ddweud eu dweud yn yr amser a oedd ar gael. Fodd bynnag, lliniarwyd risgiau i feithrin cydberthynas rhwng cyfranogwyr gan fod y cyfranogwyr yn aelodau o Banel sy'n cyfarfod yn rheolaidd, sy'n golygu y gallai perthnasoedd a oedd yn bodoli eisoes fod wedi bod yn eu lle.

5. Canfyddiadau

Ffigur 5.1: Themâu ac is-themâu sy'n dod i'r amlwg o'r gweithdai

Disgrifiad o Ffigur 5.1: Diagram yn dangos y prif themâu ac is-themâu sy'n dod i'r amlwg a nodwyd yng nghodio dau weithdy'r Panel Defnyddwyr. Mae'r diagram yn dangos sut mae'r is-themâu wedi'u grwpio o fewn y prif themâu, a sut mae'r prif themâu yn gysylltiedig â'i gilydd, gan ddefnyddio saethau i ddangos y dibyniaethau.

Ffynhonnell: Gweithdai Panel Defnyddwyr 1 a 2 SAIL, a gynhaliwyd ym mis Mehefin 2023 ac Ionawr 2024 yn y drefn honno.

- 5.1 Mae Ffigur 5.1, uchod, yn dangos cynrychiolaeth weledol o'r set derfynol y cytunwyd arni o themâu ac is-themâu a gynhyrchwyd o'r dadansoddiad thematig o'r trawsgrifiadau o weithdai 1 a 2. Nodwyd y themâu o ymarfer codio iteradd a gynhaliwyd ar drawsgrifiadau'r ddau weithdy. Deilliodd y rhain o drafodaethau lled-gyfeiriedig gan ddefnyddio canllawiau pwnc (gweler Atodiad A), a'r sleidiau ysgogi. Fel y mae'r diagram yn ei ddangos, nid yw'r themâu'n annibynnol ar ei gilydd ac mae cysylltiadau, gorgyffwrdd a pherthnasoedd rhwng gwahanol themâu.
- 5.2 Y tair prif thema a nodwyd o'r gweithdy cyntaf oedd: defnyddio a chamddefnyddio data, atebolrwydd, ac agweddau'r cyhoedd. Datblygwyd is-themâu ar gyfer pob un o'r rhain i egluro gwahanol agweddau neu elfennau y prif themâu. Er

enghraifft, mae ymwybyddiaeth y cyhoedd yn is-thema i'r thema ehangach o agweddau'r cyhoedd ac roedd yn amlwg mewn trafodaethau gweithdai o ran bod ymwybyddiaeth y cyhoedd yn isel. Y tair prif thema o'r ail weithdy oedd: manteision rhannu data, ymddiriedaeth y cyhoedd, a gwybodaeth gyhoeddus a'i lledaenu. Ni thrafodir pob thema ac is-thema isod a dewiswyd y rhai a archwilir naill ai oherwydd iddynt gael mwy o sylw gan gyfranogwyr y gweithdy, neu oherwydd eu bod yn adleisio canfyddiadau o'r adolygiad llenyddiaeth a gynhaliwyd ochr yn ochr â'r prosiect hwn (Yates 2025).

- 5.3 Trafodir pedair thema ymhellach isod. O'r gweithdy cyntaf, roedd agweddau ac ymwybyddiaeth y cyhoedd yn thema gref yn unol â chanfyddiadau'r adolygiad llenyddiaeth (Yates 2025). Nodwyd atebolrwydd oherwydd ei bod yn bwysig i gyfranogwyr eu bod yn deall pwy sy'n gyfrifol am storio, defnyddio a phrosesu data, yn enwedig pan fydd pethau'n mynd o chwith. Soniodd y cyfranogwyr am bwysigrwydd cyfathrebu, cyd-destun a deall pwy sy'n gyfrifol.
- 5.4 O'r ail weithdy, daeth ymddiriedaeth a thryloywder i'r amlwg fel themâu pwysig. Roedd mynediad a chynhwysiant data yn is-thema o dan y testun ehangach o wybodaeth gyhoeddus a lledaenu, ac maent yn amlygu pwysigrwydd yr iaith a ddefnyddir i egluro cysyniadau cymhleth i'r cyhoedd. Gwnaeth y cyfranogwyr rai awgrymiadau ynghylch sut i wella hygyrchedd.

Thema 1 - Agweddau ac ymwybyddiaeth y cyhoedd

'Does gan y cyhoedd ddim syniad' (Cyfranogwr, Gweithdy 1)

- 5.5 Thema a ddaeth i'r amlwg wrth ddadansoddi'r trawsgrifiadau o'r gweithdai oedd cydnabyddiaeth o ddiffyg ymwybyddiaeth y cyhoedd o sut y defnyddir data. Mynegwyd hyn gan un cyfranogwr yn nhermau 'dim syniad' gan y cyhoedd, gan nodi ei fod yn credu nad oedd hyd yn oed ymwybyddiaeth rannol ymhlith y cyhoedd o sut y defnyddir data gweinyddol ar gyfer ymchwil. Derbyniwyd yr ymatebion hyn yn dilyn trafodaeth am erthygl newyddion am doriad data gan yr Adran Addysg a thrafodaeth ategol am doriad data pensiwn yr oedd un cyfranogwr wedi'i brofi.
- 5.6 Roedd nifer o sylwadau eraill a oedd yn amlygu canfyddiad y cyfranogwyr o ddiffyg ymwybyddiaeth a diddordeb y cyhoedd yn y modd y defnyddir data. Dywedodd un cyfranogwr 'Nid oes gan y cyhoedd unrhyw ddiddordeb yn hyn oni

thynnir eu sylw at fater' (Gweithdy Cyfranogwr 1). Roedd un arall yn gefnogol iawn i'r defnydd o ddata ar gyfer ymchwil ond yn cydnabod nad yw pobl yn gwybod digon: 'Data yw'r dyfodol, ac mae'n bwysig. A bydd yn gwneud gwahaniaeth. Ond nid yw'r rhan fwyaf o bobl yn gwybod amdano' (Gweithdy Cyfranogwr 1).

- 5.7 Wrth ystyried hyn, mae'n bwysig cofio bod gan lawer o'r cyfranogwyr wybodaeth ac ymwybyddiaeth dda o ddata (mae rhai o'r cyfranogwyr yn gweithio gyda data neu mewn lleoliad academiaidd, ac mae pob un wedi bod yn ymwneud â thrafodaeth ar ymchwil data gweinyddol fel rhan o'u hymwneud â phanel defnyddwyr SAIL). Mae ganddynt ganfyddiad bod y cyhoedd ehangach yn llai ymwybodol, ond mae hwn yn safbwynt o'u sefyllfa o fod yn llythrennog o ran data. Fodd bynnag, tynnodd un cyfranogwr sylw at y ffaith bod llawer nad yw'n ei ddeall hyd yn oed o'r sefyllfa hon o wybodaeth, ac mae hyn yn awgrymu bod gwahanol haenau neu lefelau o ddealltwriaeth:

'Ond wyddoch chi, nid wyf yn deall yn llwyr bob amser sut y defnyddir y data. Ac felly, rwy'n meddwl bod pobl allan yn y cyhoedd nad ydynt yn delio â data yn mynd i gael trafferth â hyn hefyd' (Cyfranogwr, Gweithdy 2).

- 5.8 Yn gyffredinol, mae'r diffyg ymwybyddiaeth gyhoeddus hon wedi'i gydnabod yn y llenyddiaeth. Nododd adolygiad systematig Aitken et al. (2016) o ymatebion y cyhoedd i rannu a chysylltu data iechyd at ddibenion ymchwil fod 'awydd cyhoeddus am ragor o wybodaeth ynghylch ymchwil gyfredol ac arferion rhannu data neu gysylltiadau data' (Aitkin et al. 2016). Mae hyn yn cyd-fynd â dadl ehangach ynghylch yr angen am ddull mwy cydgysylltiedig ac ystyrlon o ymgysylltu â'r cyhoedd fel yr argymhellir gan yr OSR i wella tryloywder a hyder y cyhoedd yn y maes hwn (OSR 2023).

- 5.9 Yn ystod yr ail weithdy, pwysleisiodd un cyfranogwr bwysigrwydd 'cael y neges allan' i bobl gyffredin. Er y cydnabuwyd bod yna gatalogau data da ar gyfer y cyhoedd, y canfyddiad oedd nad yw pobl (ac eithrio ymchwilwyr neu fyfyrwyr PhD) yn gyffredinol yn gwybod amdanynt ac mae'r pwynt allweddol yn ymwneud â 'rhoi gwybod i bawb eu bod yno' a gwella gwybodaeth y cyhoedd am yr adnoddau hyn ac yn bwysig, 'gwybod mwy am fynediad.' (Gweithdy cyfranogwyr 2). Mae hyn yn awgrymu bod angen gwneud mwy o waith i archwilio'n benodol

sut y gellir gwella mynediad at, a dealltwriaeth o ymchwil data gweinyddol ymhlith y cyhoedd ehangach.

- 5.10 O ran sut y gellir cynyddu ymwybyddiaeth y cyhoedd, gwnaeth cyfranogwyr nifer o awgrymiadau ynghylch defnyddio 'ffynonellau dibynadwy i hysbysebu' (Gweithdy Cyfranogwr 2) yng nghyd-destun darparu gwasanaethau. Roeddent yn dadlau y gallai hyn helpu i ddeall sut y defnyddir data ar gyfer ymchwil o fewn cyd-destun penodol. Er enghraifft, os yw rhywun yn ymweld â'u meddyg teulu, gellid rhoi gwybodaeth iddynt bryd hynny am sut y gellid defnyddio eu data ar gyfer ymchwil. Awgrymodd y cyfranogwyr y gellid defnyddio'r dull hwn ar y cyd â llwybrau eraill megis y cyfryngau cymdeithasol a thrwy sianeli cyfathrebu prifysgolion a'r llywodraeth.
- 5.11 Yn olaf, mae trafodaethau Panel Defnyddwyr SAIL yn amlygu bod codi ymwybyddiaeth yn y modd hwn yn peri dwy risg. Yn gyntaf, y risg y bydd pobl yn gwrthod rhannu eu data wrth i'w hymwybyddiaeth gynyddu; ac yn ail, y risg na fydd pobl yn deall y cymhlethdod a ddaw ag ymchwil data gweinyddol a chysylltu data. Cydnabu'r cyfranogwyr y gall y risgiau hyn achosi problemau, er enghraifft o ran cyfleoedd a gollwyd i wneud gwahaniaeth trwy fewnwelediadau a gafwyd o ymchwil, fel y mae'r dyfyniad a ganlyn yn ei ddangos:
- 'Nid oes gan y rhan fwyaf o'r cyhoedd unrhyw syniad bod y data'n mynd i gronfa ddata. Nid oes gan y rhan fwyaf o bobl unrhyw syniad...byddai rhai pobl, petaent yn gwybod yn ... atal eu data rhag mynd i gronfa ddata a fyddai braidd yn ... byddai'n ddrwg gennyf am hynny, oherwydd gall wneud gwahaniaeth' (Cyfranogwr, Gweithdy 1).
- 5.12 Roedd Sexton et al. (2017) yn crynhoi'r risgiau hyn o ran codi ymwybyddiaeth heb achosi 'hysteria a phanig' ac yn nodi'r anhawster ymarferol o gael y cydbwysedd cywir rhwng darparu gormod a rhy ychydig o wybodaeth. Adleisiwyd hyn yng ngweithdai Panel SAIL gydag un cyfranogwr yn disgrifio codi ymwybyddiaeth fel dim ond yn gallu 'mynd mor bell yn unig, gan nad yw pobl yn deall y cyfan' (Gweithdy Cyfranogwr 1).

Thema 2 - Atebolrwydd

'Sut fyddan nhw'n cael eu ceryddu? a sut bydd hyn yn cael ei gywiro?'

(Cyfranogwr, Gweithdy 1).

- 5.13 Thema allweddol arall a ddeilliodd o weithdai Panel Defnyddwyr SAIL oedd atebolrwydd. Daeth hyn i'r amlwg yn nhermau sylwadau am unioni, gwybod pwy sy'n gyfrifol am storio, defnyddio a phrosesu data a chyfathrebu da os aiff rhywbeth o'i le: 'A dim ond diffyg cyfathrebu ydyw a beth i'w wneud nesaf, a phwy sy'n gyfrifol?' (Cyfranogwr, Gweithdy 1).
- 5.14 Un agwedd ar atebolrwydd yw unioni ac ymdrinnir ag ef gan Gyngor Biofoeseg Nuffield (2015) a Kennedy et al. 2020 yn eu hadolygiad o dystiolaeth bresennol ar ddealltwriaeth a chanfyddiadau'r cyhoedd o arferion data. Mae'r llenyddiaeth yn amlygu y gallai camddefnyddio data fod yn fwy eang nag a gydnabyddir gan systemau rheoleiddio, ei bod yn anodd cael iawn ac mae angen hysbysu unigolion. Ategwyd hyn gan un o'r cyfranogwyr a ddywedodd, os oedd toriad data 'mae angen i chi ddweud wrth gyrrff rheoleiddio penodol, gan gynnwys y person y torrwyd ei ddata' (Gweithdy Cyfranogwr 1). Kennedy et al. (2020) yn dadlau bod unioni yn 'elfen bwysig o ecosystem data teg' oherwydd ei fod yn ffordd o fynd i'r afael ag annhegwch.
- 5.15 I bob pwrpas, mae cronfeydd data'r llywodraeth yn adnoddau cyhoeddus cyfunol a chydabu un cyfranogwr, wrth i arian cyhoeddus gael ei gynnwys, fod angen lefel o atebolrwydd ac atebolrwydd i'r cyhoedd. Cydnabuwyd bod cyd-destun yn bwysig o ran atebolrwydd ac o fewn cyd-destun ymchwil, nad yw achosion o dorri rheolau data yn gyffredin a bod systemau diogelwch a chosbau da ar waith yn gyffredinol:
- 'Efallai y byddai'n ddefnyddiol fflagio mathau o doriadau hefyd, rwy'n meddwl, i sefydliadau academiaidd. Mae'n eithaf prin i doriad ddigwydd mewn perthynas â rhyw fath o fusnes sector preifat neu lywodraeth, boed hynny'n lleol neu'n ganolog. Felly, rwy'n meddwl, mae'n debygol rhoddwch ef yn ei gyd-destun' (Cyfranogwr, Gweithdy 1).
- 5.16 Ystyriwyd bod cyd-destun yn bwysig yn fwy cyffredinol o ran deall sut y gall moeseg data newid dros amser yn unol â normau cymdeithasol. Nododd un cyfranogwr ei fod 'wedi dod ar draws yr hyn a welwyd yn foesegol briodol 20

mlynedd yn ôl, ac yn foesegol nawr...ac[wedi tybio][sut] y caiff yr hyn yr ydym [yn] ei wneud nawr ei weld ymhen 10 mlynedd.' (Gweithdy i Gyfranogwyr 1). Ymhellach, teimlai efallai nad yw'r strwythurau sydd eisoes ar waith yn ddigon i sicrhau atebolrwydd priodol ac y dylai pwyllgorau moeseg fod yn atebol i gorff trosfwaol sydd â goruchwyliaeth dros eu penderfyniadau:

'Felly rwy'n meddwl mai'r hyn y mae angen i ni feddwl amdano wrth symud ymlaen yw, sut y gallaf ddweud hyn, dylai fod rhyw fath o unigolyn yn goruchwyllo pwyllgor moeseg i wneud yn siŵr ... fel y dylent fod fel cwpl o haenau. Felly, pan fydd rhywbeth yn mynd i'r pwyllgor moeseg sy'n gwneud yn siŵr bod y pwyllgor hefyd yn y bôn yn gwneud pethau'n gywir' (Cyfranogwr, Gweithdy 1).

- 5.17 Cydnabuwyd felly gan y rhai a gymerodd ran yn y gweithdai bod atebolrwydd ac atebolrwydd i'r cyhoedd yn bwysig, a bod cyfathrebu'n rhan fawr o hyn oherwydd bod angen dealltwriaeth dda fel rhagflaenydd i graffu. Mae hyn yn dibynnu ar ymchwilwyr yn cyfathrebu'n dda iawn am sut mae data'n cael eu casglu (ac unrhyw risgiau cysylltiedig) fel y dangosir gan y dyfyniad canlynol:

'A rhoddodd ef drosolwg ardderchog o'r modd y casglwyd data. A hefyd, y mater a'r risgiau sy'n ymwneud â cholli data. Rwy'n meddwl y byddai'n ddefnyddiol iawn cael rhywbeth fel hwnnw ond a oedd ar gael i'r cyhoedd y gallech chi ddibynnu arno a chael fel yr ABC o sut mae data'n cael eu casglu a risg.... Ac rwy'n meddwl oni bai ein bod yn deall ei bod yn anodd iawn llunio barn a chraffu ar y data' (Gweithdy Cyfranogwr 2).

Thema 3 - Ymddiriedaeth a thryloywder

'Y cwestiwn yw pa mor ddiogel yw'r data?' (Gweithdy i Gyfranogwyr 2)

- 5.18 Roedd ymddiriedaeth yn thema allweddol a ddeilliodd o'r data. Trafododd y cyfranogwyr nad oeddent bob amser yn ymddiried mewn sefydliadau a oedd yn ceisio casglu eu data oherwydd achosion proffil uchel o dorri data mewn gwahanol sectorau gan sefydliadau gwahanol. Yn ogystal, roedd un cyfranogwr o'r farn fod hacio data yn beth cyffredin: 'Rwy'n meddwl, yr hyn nad yw pobl yn sylweddoli yw bod y mathau hyn o leoedd yn cael eu hacio drwy'r amser, mae cannoedd ar gannoedd o hacwyr allan yna... a'r hyn sy'n digwydd fel arfer yw nad ydynt yn dod allan at y bobl go iawn' (Cyfranogwr, gweithdy 1).

- 5.19 Roedd barn gyffredin hefyd bod sefydliadau mawr yn parhau i 'addo' i'r cyhoedd bod 'data yn ddiogel ac yna (mae) toriad data' (Gweithdy Cyfranogwr 1) a theimlir y canlyniadau'n bennaf ar y lefel unigol. Roedd y toriadau data hyn yn tanseilio ymddiriedaeth mewn prosesau rhannu data ar draws gwahanol gyd-destunau. Fel y dywedodd un cyfranogwr, 'mae ymddiriedaeth y cyhoedd yn cael ei erydu' (Gweithdy Cyfranogwr 2).
- 5.20 Mae'r Gymdeithas Ystadegol Frenhinol yn nodi bod 'diffyg ymddiriedolaeth data', lle mae'r cyhoedd yn amau rhai sefydliadau, i 'ddefnyddio data'n briodol' (dyfynnwyd gan ADR UK 2020). Pan fo toriad data mawr mae'n effeithio ar sut mae'r cyhoedd yn gweld prosesau rhannu data ar draws amrywiol sefydliadau, ac er bod cyd-destun yn bwysig, yn aml dim ond y broses o rannu data sy'n gallu achosi pryder. Fel y dywedodd cyfranogwr, 'os oes achos o dorri data yn y dyfodol. Oni fyddai hynny'n tanseilio'r holl negeseuon rydych chi'n eu rhoi i'r cyhoedd? Enillon nhw? Byddant yn gwybod neu'n malio am golled data mawr' (Gweithdy cyfranogwyr 2). Os collir hyder mewn sefydliad, yn enwedig sefydliad mawr, mae diffyg ymddiriedaeth mewn sefydliadau eraill wrth i deimladau o ansicrwydd godi ynghylch prosesau casglu data yn gyffredinol, ac mae'n anodd iawn ailadeiladu'r ymddiriedaeth hon.
- 5.21 Ymhellach, credai'r Panel ei bod yn bwysig i'r rhai sy'n casglu data fod yn dryloyw. Roedd rhai o'r cyfranogwyr o'r farn y gallai prosesau rhannu data fod yn aneglur, yn enwedig mewn perthynas â data iechyd neu addysg, a bod angen mwy o dryloywder ynghylch pam mae casglu data'n cael ei wneud, ac â phwy y rhennir data a pham. Pe na bai tryloywder, 'ni fyddai'r cyhoedd yn gyffredinol yn gwybod amdano mewn gwirionedd, ac a ydynt [oeddent] yn cael eu gofyn i'w rannu, eu hymateb cyntaf (fyddai) 'Na' (Gweithdy Cyfranogwyr 2). Dywedodd aelodau'r Panel Defnyddwyr y dylai data gael eu rhannu'n glir er mwyn galluogi'r cyhoedd i arfarnu i ba raddau y defnyddiwyd eu data'n briodol. Mae angen i'r cyhoedd allu 'ymddiried yn y data', ac os yw'n hygyrch, megis ar wefan, dylai fod yn ddiogel a pheidio ag achosi 'risg neu fregusrwydd' fel y gall y 'cyhoedd (gael) hyder yn y data' (Gweithdy cyfranogwyr 2). Fel y nododd cyfranogwr, 'byddai'n dda gweld a yw eich data'n cael eu defnyddio ac at ba ddiben a chanlyniadau'r ymchwil neu'r astudiaeth honno. Ac yna gallant deimlo'n sicr neu ddim yn sicr a yw eu data wedi'u defnyddio'n gywir' (Gweithdy Cyfranogwyr 2). Mae'r farn hon

wedi'i chrynhoi'n briodol gan ADR UK (2020); 'os yw'r rhai sy'n trin ac yn defnyddio data yn dryloyw ynghylch sut a pham y mae'n cael eu defnyddio, mewn ffordd hygyrch a heb ei sensro, maent yn debygol o dderbyn lefel uwch o ymddiriedaeth gan y cyhoedd'.

- 5.22 Mae llenyddiaeth ar dryloywder yn nodi'r tensiwn rhwng tryloywder llwyr a symlrwydd, lle gallai gormod o wybodaeth gymhleth fod yn ddi-fudd ac yn ddryslyd (Britain Thinks 2021). Mae cynyddu ymwybyddiaeth trwy fwy o dryloywder yn fater cymhleth, yr oedd cyfranogwyr Panel Defnyddwyr SAIL yn ymwybodol ohono yn ystod y trafodaethau. Yn yr un modd, mae'r llenyddiaeth yn amlygu bod ymddiriedaeth hefyd yn gymhleth, yn amrywiol ac yn dibynnu ar gyddestun (Kennedy et al. (2020). Mae pobl yn ymddiried mwy mewn rhai sefydliadau a chyrff â'u data nag eraill (Kennedy et al. 2020).

Thema 4 - Mynediad a chynhwysiad data

'Cael y neges allan' (Gweithdy i gyfranogwyr 2)

- 5.23 Trafododd y cyfranogwyr bwysigrwydd defnyddio iaith y gall lleygwyr ei deall wrth egluro ymchwil, yn hytrach na defnyddio termau technegol sy'n aml yn anodd eu cysyniadu a'u deall. Fel y nododd un cyfranogwr, 'byddai ymchwilwyr yn defnyddio iaith glinigol neu broffesiynol o bosibl, tra byddai lleygwyr yn edrych ar rywbeth mewn modd llawer mwy syml' (Gweithdy cyfranogwr 2). Y nod canolog yw 'cael y neges allan', hysbysu cymaint o bobl â phosibl, ond yn aml nid dyma'r canlyniad gan fod 'pobl allan yn y cyhoedd nad ydynt yn delio â data' sy'n mynd i gael trafferth ag allbynnau data (Gweithdy Cyfranogwyr 2). Fel y nodwyd uchod (o dan Agweddau ac Ymwybyddiaeth y Cyhoedd), mae hyn yn awgrymu bod haenau o ddealltwriaeth ar bynciau cymhleth fel y rhain. Nid yw hyd yn oed y rhai sy'n llythrennog o ran data bob amser yn deall y daith ddata lawn, yn enwedig os na chaiff ei chyflwyno'n glir.
- 5.24 Felly, roedd barn gyfunol, pe bai ymchwilwyr yn ceisio rhannu eu canfyddiadau â'r cyhoedd, a gwella ymgysylltiad â'r cyhoedd, y dylent ystyried sut mae gwybodaeth yn cael ei chyflwyno ac osgoi defnyddio iaith sy'n rhagdybio gwybodaeth am faes penodol. Os na all pob aelod o'r cyhoedd, waeth beth fo'u cefndir, ddeall y negeseuon allweddol am y data, mae hyn yn tanseilio tryloywder ac ymddiriedaeth mewn sefydliadau sy'n casglu ac yn lledaenu data. Roedd hyn

yn bryder canolog i'r Panel Defnyddwyr, fel y'i crynhowyd gan gyfranogwr a ddywedodd ei bod yn 'wirioneddol hollbwysig i (ddeiliaid data) siarad iaith llewgwyr' (Gweithdy Cyfranogwyr 2).

- 5.25 Mae adroddiad a ysgrifennwyd gan 'Defend Digital Me' (2021) yn cefnogi barn aelodau'r Panel Defnyddwyr: 'mae natur haniaethol data yn ei gwneud hi'n anodd cysyniadu a siarad amdano' ac yn aml pan drafodir data defnyddir trosiadau a chyfatebiaethau, a all achosi amwysedd ychwanegol (Tennison 2021 fel y'i dyfynnwyd yn Defend Digital Me 2021). Gall iaith uwch sy'n defnyddio jargon a thermau technegol arwain at eithrio data lle na all y cyhoedd gymryd rhan yn y broses ddata, na datblygu 'perthynas' â'r data oherwydd annealladwyedd ei gyflwyniad (Tennison 2021 fel y'i dyfynnwyd yn Defend Digital Me 2021). Mae gallu deall data, eu darllen, eu dadansoddi, gwybod beth maen nhw'n eu golygu i'r unigolyn a chymdeithas yn awr ac yn y dyfodol yn hanfodol gan ei fod yn grymuso'r cyhoedd i wneud penderfyniadau rhesymegol a dwyn perchnogion data i gyfrif. Canlyniad cyd-ddealltwriaeth yw cyhoedd goleuedig a gwybodus sy'n gallu ymgysylltu â'r 'sgwrs ddata genedlaethol' ac ecosystem ddata gynhwysol (Tennison 2021 fel y'i dyfynnwyd yn Defend Digital Me 2021).
- 5.26 Mewn ymateb i'r materion hyn, awgrymodd y rhai a gymerodd ran yn y gweithdy sawl enghraifft o arfer gorau er mwyn galluogi gwell hygyrchedd i ddata a sicrhau tegwch. Er enghraifft, gellid creu adnoddau ar gyfer y cyhoedd, gan gynnwys 'crynodeb lleyg o ryw fath' neu 'geirfa o dermau a ddefnyddir yn gyffredin', (Gweithdy Cyfranogwr 2) mewn ymchwil data gweinyddol. Roeddent hefyd yn awgrymu y gellid addasu sut mae data'n cael eu cyflwyno ar hyn o bryd i gynulleidfaoedd lleyg, megis cael cronfeydd data 'pwyntiau mynediad lluosog' (Gweithdy Cyfranogwr 2) i ganiatáu i bobl â lefelau amrywiol o arbenigedd ddarllen a deall y data sy'n cael eu cyflwyno. Fel y dywedodd cyfranogwr:
- 'Yn y bôn, un gronfa ddata ydoedd, ond pwyntiau mynediad lluosog. Felly, gallech fod wedi cael pwynt mynediad lleyg i'r un data, gweithwyr proffesiynol neu ymchwilwyr... Dyna enghraifft lle cafodd rhywbeth ei addasu, os mynnwch, ar gyfer anghenion posibl y bobl a fyddai'n edrych' (Gweithdy Cyfranogwr 2).
- 5.27 Roedd y drafodaeth hefyd yn canolbwyntio ar wneud data'n fwy gweladwy, gan y gall data gweledol fod yn 'bwerus iawn', megis cael eu cyflwyno mewn

meddygfeydd teulu, 'ar gyfryngau cymdeithasol, drwy brifysgolion (ac) y Llywodraeth' a thrwy 'bosteri' a 'chatalog(au) data' (Gweithdy i Gyfranogwyr 2). Awgrymodd cyfranogwr arall:

'...ddefnyddio rhywbeth fel Google analytics neu rywbeth tebyg i hynny lle byddai ... dadansoddeg yn gallu dweud wrthyhych beth yw'r holl bethau allweddol y mae pobl yn chwilio amdanynt, a ddylai wedyn ynddo'i hun lunio sut yr ydych yn llunio'r data hynny mewn ffordd sy'n diwallu anghenion pobl' (Gweithdy Cyfranogwr 2).

- 5.28 Mae'r safbwyntiau hyn yn amlygu bod angen mwy o waith i wella mynediad a chynhwysiant at deithiau ac allbynnau data. I oresgyn hyn, dadleuodd cyfranogwyr yng Ngweithdy 2 y byddai'n fwy defnyddiol pe bai gwybodaeth data'n cael ei chyflwyno mewn mannau cyhoeddus, yn hawdd ei chyrchu ac yn hawdd ei defnyddio (gan ddefnyddio diagramau lliwgar ac iaith glir), a lle y rhoddir ystyriaeth i anghenion a lefelau gwybodaeth y gynulleidfa.
- 5.29 Mae gwaith diddorol wedi cael ei wneud i wella mynediad a chynhwysiant data. Mae Sefydliad Ada Lovelace (2022) yn amlygu sut, yn Amsterdam a Helsinki, mae 'cofrestrau algorithm' yn cael eu defnyddio i alluogi pawb i gael mynediad at ddata, waeth beth fo'u galluoedd digidol a'u sgiliau llythrennedd. Darperir gwybodaeth ar sut i ddefnyddio'r systemau data hyn i alluogi pob unigolyn i gynnal 'archwiliad cadair freichiau' i ganfod sut mae data yn cael eu defnyddio amdanynt gan awdurdodau cyhoeddus yn y dinasoedd a sut y gall y data effeithio ar eu bywydau eu hunain ac ar gymdeithas yn ehangach (Ada Lovelace Institute 2022). Yn yr achos hwn, nid yn unig y mae'r cyhoedd wedi cael y cyfle i gyrchu data, ond hefyd yr wybodaeth/sgiliau sydd eu hangen i ddarllen, dadansoddi a defnyddio data, gan eu galluogi i gymryd rôl fwy gweithredol a gwybodus. Yn ogystal, gellid defnyddio 'dalennau model' neu 'daflenni data' i grynhoi gwybodaeth o setiau data sy'n aml yn gymhleth, neu i amlinellu agweddau ar brosesu data (Ada Lovelace Institute 2022). Mae'r awgrymiadau hyn yn debyg i'r hyn a amlygwyd gan y cyfranogwyr, ac maent yn fwy cynhwysol ac yn helpu i chwalu'r rhwystrau presennol rhag rhannu gwybodaeth. Trwy'r mathau hyn o ddulliau y ceir mwy o gynhwysiant a chaiff rhai o'r rhwystrau presennol rhag mynediad at ddata a llythrennedd eu dileu.

6. Casgliadau

- 6.1 I gloi, mae canfyddiadau'r ddau weithdy'n cefnogi llenyddiaeth bresennol sy'n amlinellu bod moeseg mewn ymchwil data gweinyddol yn stori gymhleth, sy'n cwmpasu amrediad o wahanol feysydd pwnc rhyng-gysylltiedig. Roedd cyfranogwyr y gweithdai yn canfod nad oedd gan y cyhoedd ymwybyddiaeth dda o sut y defnyddir data mawr yn gyffredinol, na manteision a chanlyniadau ymchwil data gweinyddol. Roedd y cyfranogwyr yn credu bod angen gwelliannau i hwyluso mynediad y cyhoedd at ymchwil data gweinyddol a dealltwriaeth ohonynt trwy ganolbwyntio ar gyfathrebu clir, syml a bwriadol. Mae'r maes hwn yn dechnegol, ac roedd cyfranogwyr hefyd yn cydnabod y risgiau sy'n gysylltiedig â bod yn fwy tryloyw, megis pobl yn camddeall y materion, neu ennill lefel o ymwybyddiaeth o rannu data sy'n arwain at wrthod caniatâd i'w data gael eu defnyddio ar gyfer ymchwil.
- 6.2 Wrth ystyried moeseg yn gyffredinol, mae cyd-destun yn arwyddocaol iawn oherwydd bod ystyriaethau moesegol yn newid dros amser, ac mae lefelau gwahanol o ymddiriedaeth yn dibynnu ar sefydliad a sector (Kennedy et al. 2020). Mae'r cyd-destun digidol ehangach hefyd yn aruthrol o arwyddocaol oherwydd os oes toriad data mewn maes nad yw'n gysylltiedig, gall effeithio ar ymddiriedaeth y cyhoedd yn y defnydd o ddata ar draws y dirwedd gyfan. Amlygodd cyfranogwyr y gweithdy fod data gweinyddol yn adnodd cyhoeddus, a bod angen i'r rhai sy'n eu defnyddio ar gyfer ymchwil fod yn atebol ac yn atebol i'r cyhoedd. Caiff hyn ei adleisio gan y llenyddiaeth, sydd hefyd yn tynnu sylw at y ffaith bod unioni cam pan fydd rhywbeth yn mynd o'i le yn rhan bwysig o ecosystem ddata deg (Kennedy et al. 2020).
- 6.3 Yn olaf, mae'r canfyddiadau'n awgrymu bod angen rhoi mwy o ffocws ar archwilio sut y gallwn wella mynediad, ymwybyddiaeth a dealltwriaeth o ymchwil data gweinyddol i'r cyhoedd yn ehangach. Nododd y Panel fod defnyddio iaith leyg a gweledol, yn ogystal â defnyddio gwahanol ffyrdd o ledaenu gwybodaeth, yn ffyrdd pwysig o gyflawni hyn.

7. Camau nesaf

- 7.1 Roedd y prosiect hwn yn fach ac yn ansoddol ei natur, a'r nod oedd dechrau archwilio dealltwriaeth y cyhoedd o foeseg mewn ymchwil data gweinyddol, a sefydlu a oes angen rhagor o ymchwil yn y maes hwn. Gyda hyn mewn golwg, mae'r adroddiad hwn yn awgrymu camau gweithredu posibl yn y dyfodol a'r camau nesaf.
- 7.2 Yn gyntaf, byddai'n ddefnyddiol cynnal grwpiau ffocws neu weithdai ychwanegol gyda phaneli cyhoeddus YDG i archwilio'r cwestiynau a gododd o'r astudiaeth hon. Os yw'n ymarferol, gellid ehangu hyn i ddetholiad ehangach o aelodau'r cyhoedd (o amrywiaeth o gefndiroedd, galwedigaethau, oedrannau a nodweddion), i ddarparu gwahanol safbwyntiau ac i ategu canfyddiadau'r prosiect hwn.
- 7.3 Yn ail, gallai ymchwil moeseg ychwanegol gan ddefnyddio amrediad o ddulliau ansoddol gydag ymchwilwyr, academyddion a dadansoddwyr sy'n gweithio yn y maes hwn roi mewnwelediad i'r hyn y mae ymarferwyr yn ei gredu sy'n bwysig o ystyried eu profiad o weithio gyda data gweinyddol.
- 7.4 Yn olaf, gallai'r camau nesaf gynnwys rhaglen waith i uwchsgilio ymchwilwyr a dadansoddwyr i gyfleu eu cynlluniau a'u gwaith i gynulleidfaoedd lleyg. Gallai hefyd gynnwys ymchwiliad i'r ffyrdd eraill y gellir gwneud ymchwil data gweinyddol yn fwy hygyrch i'r cyhoedd.

8. Diolchiadau

- 8.1 Hoffai tîm y prosiect ddiolch i Banel Defnyddwyr SAIL am eu hamser a'u mewnwelediadau amhrisiadwy. Hoffai'r tîm hefyd ddiolch i'r staff ymgysylltu ym Mhrifysgol Abertawe am eu cymorth i drefnu a hwyluso'r gweithdai.

Cyfeiriadau

Ada Lovelace Institute (2022) [Looking before we leap \(Ada Lovelace Institute\)](#) London. [Accessed 27/08/2024].

Ada Lovelace Institute (2022) [Rethinking data and rebalancing digital power \(Ada Lovelace Institute\)](#). London. [Accessed 27/08/2024].

ADR UK (2020) [Trust, security and public interest: striking the balance \(ADR UK\)](#). Swindon. [Accessed 27/08/2024].

ADR Wales (2022) [ADR Wales Programme of Work 2022 to 2026 pdf](#) . ADR Wales Swansea and Cardiff. [Accessed 17/02/2025].

ADR UK (2025) Website [ADR UK](#). Swindon. [Accessed 17/02/2025].

Aitken, M., de St. Jorre, J., Pagliari, C., Jepson, R. and Cunningham-Burley, S. (2016) [Public responses to the sharing and linkage of health data for research purposes: a systematic review and thematic synthesis of qualitative studies \(BMC Medical Ethics\)](#). BMC Med Ethics 17:73. [Accessed 27/08/2024].

Bhargava, R., Deahl, E., Letouzé, E., Noonan, A., Sangokoya, D., and Shoup, N. (2015) [Beyond data literacy: reinventing community engagement and empowerment in the age of data \(Data Pop Alliance\)](#). Harvard Humanitarian Initiative, MIT Media Lab and Overseas Development Institute and Internews [Accessed 05/06/2024].

Britain Thinks (2021) [Complete transparency, complete simplicity: how can the public sector be meaningfully transparent about algorithmic decision making? \(Gov.UK\)](#) Thinks Insight and Strategy, London. [Accessed 27/08/2024].

Central Digital and Data Office (2020) [Data Ethics Framework \(Gov.UK\)](#) Department for Science, Innovation and Technology, London. [Accessed: 17/02/2025].

Centre for Data Ethics and Innovation (2020) [Addressing trust in public sector data use \(Gov.UK\)](#). Department for Science, Innovation and Technology, London. [Accessed 27/08/2024].

Defend Digital Me (2021) [The words we use in data policy: putting people back in the picture pdf](#). Defend Digital Me, Pulborough. [Accessed 06/06/2024].

Jones, K.H. and Ford, D.V. (2018) [Population data science: advancing the safe use of population data for public benefit \(Epidemiology and Health Journal\)](#) Epidemiology Health, 2018:40. [Accessed 27/08/2024].

Kennedy, H., Oman, S., Taylor M., Bates J. and Steedman R. (2020) [Public understanding and perceptions of data practices: a review of existing research](#) Living with Data, University of Sheffield. [Accessed 27/08/2024].

Lander, J., Altawil, H., Dilger, E., Bruett, A., Fricke, L., Hoekstra, D., John, C., Krauth, C., Kruger, K., Shaubert, K., von Sommoggy, J., Thiele, A and Derks, M. (2023) [Synchronous online focus groups in health research: application and further development of methodology based on experiences from two mixed-methods research projects \(BMC Research Notes\)](#). 16:18. [Accessed 27/08/2024].

Mills A J, Durepos G, Wiebe E, eds. (2010) Available at: [Encyclopaedia of Case Study Research - 'Iterative' \(Sage Research Methods\)](#). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications. [Accessed: 27/08/2024].

Muller, S., Kalkman, S., van Thiel, G., Mostert, M and van Delden, J. (2021) [The social licence for data-intensive health research: towards co-creation, public value and trust \(BMC Medical Ethics\)](#) BMC Med Ethics 22, 110. [Accessed: 27/08/2024].

Nuffield Council on Bioethics (2015) [The collection, linking and use of data in biomedical research and health care: ethical issues](#). Nuffield Council on Bioethics. London. [Accessed:27/08/2024].

Office for Health Improvement & Disparities (2020) [Focus group study: qualitative studies guidance \(Gov.UK\)](#) Department of Health and Social Care, London. [Accessed 27/08/2024].

Office for National Statistics (2017) [The 'five safes': data privacy at ONS](#). ONS, Newport. [Accessed 22/10/2024].

Office for Statistics Regulation (2023) [Data sharing and linkage for the public good \(Office for Statistics Regulation\) pdf](#). OSR. London. [Accessed 27/08/2024].

Open Data Institute (2025) [Data ethics essentials](#) ODI. London. [Accessed 17/02/2025].

Organisation for Economic Cooperation and Development (2019) [Good practice principles for data ethics in the public sector pdf](#). OECD. Paris. [Accessed 27/08/2024]

Röttger, P. and Vedres, B. (2020) [The information environment and its effects on individuals and groups: an interdisciplinary literature review pdf](#) . Oxford Internet Institute, University of Oxford, Oxford. [Accessed 17/02/2025].

Royal Society (2020) [UK data governance landscape \(Royal Society\) pdf](#). London. [Accessed: 27/08/2024].

SAIL Databank (2025) [Website](#) . Swansea University, Swansea. [Accessed: 17/02/2025].

Sexton, A., Shepherd, E., Duke-Williams, O. and Everleigh, A. (2017) [A balance of trust in the use of government administrative data \(Springer Journals\)](#) Arch Sci 17, 305 to 30. [Accessed:27/08/2024].

Yates, E. (2025). [Ethics in administrative data research: literature review](#). Welsh Government. [Accessed:16/04/2025].

Atodiad A

Arweinlyfr pwnc gweithdy 1

Moeseg data mewn ymchwil data gweinyddol

arweinlyfr pwnc a strwythur sesiwn

Gweithdai i gael eu cynnal ar-lein.

1. Croeso a chymhennu gyda briff byr yn egluro sut y dechreuodd y prosiect ymchwil hwn a sut bydd y sesiwn yn gweithio.
2. Cyflwyniadau.
3. Dangos sleidiau a thrafod cwestiynau am:
 - Yr agweddau pwysicaf ar foeseg data mewn ymchwil data gweinyddol a beth sy'n 'deg'.
 - Ystyr uniondeb mewn ymchwil data gweinyddol.
 - Sut allwn ni ymgysylltu ac addysgu'r cyhoedd ehangach yn well am sut mae eu data'n cael eu defnyddio ar gyfer ymchwil.
4. Myfyrdodau cloi gan y safonwr a'r grŵp.
5. Sylwadau i gloi, diolch a gwahoddiad i anfon syniadau a mewnwelediadau ychwanegol i'r prosiect trwy e-bost.

Arweinlyfr pwnc gweithdy 2

Moeseg data mewn ymchwil data gweinyddol

arweinlyfr pwnc a strwythur sesiwn

1. Gweithdy i'w gynnal ar-lein.
2. Croeso a chymhennu gyda briff byr yn egluro sut y dechreuodd y prosiect ymchwil hwn a sut bydd y sesiwn yn gweithio.
3. Cyflwyniadau. Unrhyw un nad oedd yn y cyfarfod ym mis Mehefin i gyflwyno eu hunain yn y sgwrs. Gall unrhyw un a hoffai gyflwyno ei hun ar lafar.
4. Cynnwys diweddariad ar sut mae'r prosiect yn dod yn ei flaen.
5. Cwestiynau cynhesu
 - i. Gan feddwl yn ôl i'r adeg y gwnaethom gwrdd ddiwethaf ym mis Mehefin 2023, pa neges allweddol wnaethoch chi ei thynnu o'n cyfarfod ynghylch moeseg?
 - ii. Cwestiwn Bar Sgwrsio: Gan ddefnyddio eich profiad ar y panel, pa ystyriaethau moesegol ydych chi'n meddwl y dylai perchnogion data eu hystyried wrth adolygu ceisiadau ymchwil i gael mynediad at ddata dadadnabyddedig mewn Amgylcheddau Ymchwil yr Ymddiriedir ynddynt?
6. Trafodaeth ar y pynciau canlynol:

Tryloywder – pa mor dryloyw y mae angen i chi fod er mwyn cynnal ymchwil data gweinyddol yn foesegol? Sut allai hyn weithio'n ymarferol? Sut y dylid ymgysylltu â'r cyhoedd?

Craffu cyhoeddus – sut y gellid sicrhau bod prosesau data a gweithgareddau ymchwil yn destun craffu cyhoeddus mewn ffordd gyfranogol a chynhwysol?
7. Myfyrdodau cloi gan y safonwr a'r grŵp.
8. Sylwadau i gloi, diolch a gwahoddiad i anfon syniadau a mewnwelediadau ychwanegol i'r prosiect trwy e-bost.